

ДІЯЛЬНІСНИЙ АСПЕКТ ЯК ОДИН З ВИЗНАЧАЛЬНИХ ФАКТОРІВ НЕПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГА

У статті висвітлено значення та сутність понять діяльність, навчальна діяльність, професійна діяльність, дослідницька діяльність, встановлено співвідношення зазначених понять. З'ясовано, що будь-яка діяльність має мету та кінцевий продукт, направлена на визначені об'єкти та являє собою діяльність суб'єктів, що вступають у соціальні стосунки. Зауважено на тому, що навчальна діяльність є основою і засобом підготовки до будь-якою іншою діяльності. Вказано на те, що професійна діяльність вчителя характеризується багатоманітністю та мінливістю умов, методів і засобів, що вимагає неперервного розвитку, творчих проявів щодо педагогічного процесу. Дослідницька діяльність педагога має творчий характер і є показником високого рівня його педагогічної діяльності.

Ключові слова: діяльність, навчальна діяльність, професійна діяльність, дослідницька діяльність, професійне зростання.

Постановка проблеми. В умовах модернізації освітньої системи в Україні, коли одним з основоположних завдань стає неперервність освіти, її інноваційна спрямованість, освітня практика висуває нові вимоги до вчителя, потребує перетворення його функцій. Сучасний вчитель має бути професіоналом своєї справи, який досконало володіє педагогічною майстерністю, та здатний до системного сприйняття педагогічної реальності і дії у ній, до проектування, конструювання, творчого характеру викладання, до вільної орієнтації у предметній області. Як зауважував І. Зязюн професіоналізм є процесом формування педагогічних вмінь, що відбувається поступово. Він складний та динамічний, а його складовими є компетентність, озброєність системою вмінь, особистих якостей педагога, які є тим інструментом що має безпосередній вплив на учня [8, с. 27–30]. Вочевидь, учорашній випускник закладу вищої освіти, перш ніж стати майстром, має пройти доволі тривалий шляхом професійного зростання. Серед багатьох факторів, що впливають на професійне зростання педагога, можна наприклад вказати на саморозвиток, спеціально організовані тренінги, курси та, не в останню чергу, на професійну діяльність.

Проблематику підготовки майбутнього педагога розглянуто у працях О. Абдуліної, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, Д. Ельконіна, Ю. Кулюткіна, В. Лозової, А. Маркової, Н. Ничкало, С. Сисоевої. Проблематику навчальної діяльності студентів досліджено у працях Є. Головахи, В. Казміренка, Я. Коломінського, Р. Немова. Готовність педагога до виконання професійних обов'язків досліджували В. Бондар, М. Дяченко, С. Мартиненко, Л. Мороз. О. Абдуліна, Ю. Бабанська, І. Бех, С. Гончаренко, Н. Кузьміна, О. Щербаков у своїх дослідженнях приділяли увагу питанню професійної діяльності вчителя. Предметом дослідження В. Сластьоніна, І. Зязюна, М. Савчина стала структура та зміст професійної педагогічної діяльності.

Мета статті – проаналізувати поняття «діяльність» «навчальна діяльність», «професійна діяльність», «дослідницька діяльність». Виявити роль діяльнісного аспекту як одного з визначальних факторів неперервного професійного зростання вчителя.

Результати дослідження. Будь-яка діяльність має мету, кінцевий продукт, спрямована на визначені об'єкти та являє собою діяльність суб'єктів, що вступають у соціальні стосунки. У філософії діяльність визначається як специфічна форма активного ставлення людини до світу який її оточує. Зміст діяльності розглядається як цілеспрямоване перетворення, що здійснюються в інтересах людини; як зовнішні прояви активності людини, її взаємодії зі світом. У процесі діяльності людина змінює оточуючий світ і змінюється сама. Її діяльність є усвідомленою, що виявляється у плануванні, передбаченні результатів, обранні засобів які є ефективними, бажанні вдосконалення.

У психології діяльність визначається як функція індивіда у процесі взаємодії з оточуючим світом; як процес ставлення людини до дійсності, за якого суб'єкт досягає поставлених цілей, задовольняє потреби, освоює досвід суспільства. Психічна діяльність спрямована на предмет задоволення потреби, яка її спонукає, та здійснюється через систему дій. Отже, діяльність складається з мети, засобів, результату і самого її процесу.

У педагогіці розуміння поняття діяльність ґрунтується на трактовках які використовуються у філософії та психології. А. Леонтьєв розглядає діяльність як систему, яка має певну структуру та внутрішньо перетворюється і розвивається. Її структура визначається діями, а особливості та характер – потребами та мотивами [12, с. 132–135]. К. Абдулханова-Славська діяльність визначає як цілеспрямовану перетворюючу активність, що спонукається потребою яка має бути задоволена та зовнішніми обставинами. Загалом, сутність розуміння діяльності у педагогіці полягає у тому, що людина у її процесі проявляє та формує свої якості та властивості [1, с. 56–59; 2, с. 106–110]. Більшістю дослідників діяльність трактується як: активна взаємодія з оточуючим середовищем, у процесі якої суб'єкт (жива істота) через здійснення цілеспрямованого впливу на об'єкт задовольняє власні потреби; система дій, що спрямована на задоволення матеріальних та духовних потреб; форма психічної активності особистості направлена на пізнання та перетворення людини і оточуючого її світу.

Навчальна діяльність ґрунтується на механізмах перетворення матеріалу який засвоюється, моделюванні та контролі процесу рішення завдань, виділення, з метою вирішення типових завдань у змінених умовах, основоположних відносин між предметними умовами ситуації. Вона є тим способом за допомогою якого засвоюються предметні та пізнавальні дії. Навчальна діяльність спрямовується на набуття її учасниками досвіду, адже навчання є активною, свідомою й цілеспрямованою діяльністю, за допомогою якої опановуванні знання, набутих людством, метою якої є підготовка до самостійної трудової діяльності. Навчальна діяльність відрізняється від трудової тим, що подає пізнання як основний продукт і забезпечує його. До структури навчальної діяльності належать такі компоненти як: саморегуляція, самооцінка, цілепокладання, планування, прийняття рішення, самоконтроль, мотивація, корекція. Науковці виділяють навчальну, професійну, дослідницьку діяльність.

Проблематику навчальної діяльності, її будови, розвитку розглянуто у дослідженнях Д. Ельконіна, Н. Заніздра, В. Давидова, П. Підкасістого, І. Ільєсова. Розглядаючи навчальну діяльність Д. Ельконін та В. Давидов зауважують на тому, що людина відтворює у її процесі знання, уміння і саму здатність до навчання. Д. Ельконін вважає, що через навчальну діяльність відбуваються перетворення особи яка навчається, а її продуктом стають зміни, що відбулись у процесі виконання у самому суб'єкті. Це діяльність, що спонукається мотивами пов'язані з її змістом – мотиви набуття узагальнених способів дій, тобто мотиви самовдосконалення та розвитку [15, с. 25–30]. В. Давидов трактує поняття навчальна діяльність визначає її як засвоєння узагальнених теоретичних знань та тих способів діяльності, що їм відповідають. І. Ільєсов загалом додержуючись значення запропонованого В. Давидовим, визначає навчальну діяльність як цілеспрямоване засвоєння людиною суспільно-історичного досвіду та основі якого, формується досвід індивідуальний. Додатково дослідник запроваджує більш узагальнений термін «діяльність учіння» тобто «засвоєння будь-яких емпіричних і теоретичних знань та діяльностей в умовах організованого навчання» [3, с. 305–308; 9, с. 158].

П. Підкасістий під навчальною діяльністю розуміє: освоєння суб'єктом соціального досвіду та знань, формування власних поглядів, світоглядної позиції; особистісні зміни які відбуваються під впливом зовнішніх факторів та у результаті його власної діяльності. Метою навчальної діяльності дослідник визначає набуття, у процесі навчання, досвіду. Загалом, визначаючи мету навчальної діяльності зауважує, що вона є предметною проекцією майбутнього, суб'єктивним образом бажаного, її результат є передбачуваним [13, с. 90].

Н. Заніздра, досліджуючи засоби навчальної діяльності студентів, звертає увагу на те, що навчальна діяльність спрямована на зміну їх власного досвіду, а отже є пізнавальною. Діяльність навчання яка є її вихідним моментом спрямовується на розвиток процесу, предмету, засобів та суб'єкту учіння. Саме у процесі діяльності учіння, через навчальні завдання, студент впливає на власні знання, уміння та способи діяльності, змінюючи їх та формуючи нові способи діяльності [6].

Навчальну діяльність можна розглядати як таку, через яку студент оволодіває системою знань, соціального досвіду, як діяльність щодо формування основи для власного перетворення у її процесі. Її результатом стає розвиток індивідуальних вмінь та потреб які, у кінцевому результаті, стають основою та забезпечують саму можливість особистісного та професійного зростання. Загалом, можна стверджувати, що саме на навчальній діяльності ґрунтується оволодіння будь-якою іншою діяльністю.

Вивчаючи професійну діяльність більшість дослідників, наголошують на тому, що її невід'ємною частиною є усвідомленість, з позиції детермінованості щодо розвитку особистості як суб'єкта праці. Трудова діяльність це процес метою якого є задоволення потреб людини і створення різних цінностей. Її специфіку визначають чинники та стани, які спонукають, програмують і регулюють як трудову активність індивіда, так і його особистісні властивості. Особистісні властивості визначають специфіку діяльності змінюючись у її процесі [14, с. 6–19].

Е. Зеєр трудову діяльність визначає соціально значущу, таку, виконання якої вимагає неперервного розвитку її прийомів та способів, вдосконалення технологій. Перехідною від навчально-пізнавальної до власне професійної дослідник називає навчально-професійну діяльність у межах якої формуються пізнавальні та професійні інтереси. Отже, навчально-професійну діяльність можна визначати як діяльність яка направлена на освоєння та поглиблення професійних знань і умінь, що є базовими щодо професійного самовизначення, самореалізації, неперервного професійного зростання у майбутній професійній діяльності [7, с. 56–70].

Для професійної діяльності педагога характерним є багатоманітність та мінливістю умов, методів і засобів, що вимагає неперервного розвитку, творчих проявів щодо педагогічного процесу. Складовою професійної діяльності педагога є дослідницька діяльність, яка спрямовується на одержання нового точного, об'єктивного, системного знання. Як зауважують В. Загвязинський та Р. Астахов дослідницька діяльність вчителя є цілісним системним баченням власної педагогічної практики, у її процесі застосовується творчий підхід щодо вирішення професійних задач, таких як проектування навчально-виховного процесу, прогнозування діяльності суб'єктів означеного процесу, мисленеве конструювання навчально-виховного впливу, оцінювання їх ефективності [5, с. 67–73]. Г. Кловак визначає дослідницьку діяльність як таку яка ґрунтується на науково-дослідній та «спрямовується перш за все на набуття нових знань для вчителя, з метою пошуків способів удосконалення педагогічного процесу» [10, с. 6–10].

Готовність вчителя до дослідницької діяльності складається з мотиваційного, когнітивного та технологічного компонентів та передбачає оволодіння дослідницькими вміннями у широкому розумінні цього поняття. Мотиваційний компонент включає мотиви та потреби які регулюють дослідницьку діяльність. Реалізується названий компонент через такі якості педагога як відповідальність, впевненість, чуйність, толерантність, чесність.

Когнітивний компонент включає способи інтелектуальної діяльності та систему професійно-дослідницьких знань, на яких ґрунтується: побудова цілісної картини педагогічної дійсності, що систематизує та узагальнює результати індивідуального досвіду дослідницької діяльності; формування стилю мислення, що визначає готовність та прагнення педагога шукати, отримувати та опрацьовувати інформацію, використовувати її у своїй професійній діяльності. Ним визначається характер дослідницько-педагогічної творчості. Означений компонент реалізується через такі якості особистості вчителя як оригінальність, самостійність, ініціативність, гнучкість, здатність до пошуку та побудови системи можливих дій, вміння осмислювати проблему. Названі якості інтегруються у професійно-дослідницьку компетентність та відбивають його дослідницькі здібності, глибину знань, дослідницьку активність.

Щодо технологічного компоненту, то слід звернути увагу на те, що сучасні технології сприяють перетворенню спонтанних ідей в усвідомлений пошук та, загалом, є організуючим началом дослідницької діяльності. Сучасні технологія дослідницької діяльності ґрунтуються на принципі взаємодоповнюваності, за якого існує взаємодія та доповнюваність репродуктивного та творчого, логічного та інтуїтивного, технологічної творчості та нетехнологічних технологій [4, с. 42–51].

У дослідницькій діяльності вчителя наявні такі аспекти його практичної діяльності – перетворювальний, пізнавальний та оціночно-контрольний. Вчитель дослідник, вирізняється здатністю прогнозувати власну діяльність, оцінювати ефективність своїх навчально-виховних дій та їх ефективність, аналізувати різні їх варіанти. У професійній діяльності вчителя дослідника завжди чітко простежуються перетворювальний та оціночно-контрольний аспекти, адже вона вирізняється чітким плануванням мети та плану уроку, оцінкою їх ефективності, роботи учнів. У процесі перетворювальної діяльності педагог обирає предметний зміст навчального матеріалу, контролює навчальну діяльність учнів та активізує пізнавальну. Саме через діяльність учнів вчитель оцінює власну діяльність. Він має розуміти як сприймається учнями та або інша ситуація, чи ефективна запроваджена ним у роботу методика. Ставлячи перед собою завдання, щодо навчально-виховної роботи, та знаходячи шляхи їх досягнення, вчитель, перш за все, має прагнути до того, щоб учень зрозумів та сприйняв їх [11, с. 32–45]. Вивчаючи особливості учнів, як кожного окремо так і колективу, перш за все він аналізує, результати власної професійної діяльності, з метою її удосконалення, перетворення, розробки нових проектів педагогічного процесу. Саме аналіз, оцінка власної роботи характеризують взаємозв'язок перетворювального, оціночно-контрольного та пізнавального аспектів діяльності педагога. Саме у практичній діяльності педагог реалізує зв'язок теоретичних знань, набутих під час навчання, та практики, мобілізує свої внутрішні ресурси, спрямовуючи їх на подальший професійний розвиток.

Висновки. Вчитель сучасної школи має бути творцем, дослідником здатним до аналізу, спостереження, знаходження аналогій, узагальнення, корегування педагогічних прийомів або засобів. Загалом, сьогодні актуалізується не тільки проблема постійного вдосконалення фахівцем його знань, умінь та навичок з предмету який він викладає, а й підготовка його до дослідницької діяльності. Потреба у педагогах здатних до перетворювальної діяльності, здатних мислити інноваційно, вимагає змін, починаючи від підготовки вчителя в межах предметно-професійної сфери, до розробки нового змісту, умов та механізмів розвитку його професійних здібностей та вмінь.

References

1. Абульханова-Славская К. Деятельность и психология личности. Москва : Наука, 1980. 335 с.
Abul'khanova-Slavskaya, K. (1980). Deyatel'nost' i psikhologiya lichnosti [Activity and personality psychology]. Moscow, USSR : Nauka.
2. Беликов В. Образование. Деятельность. Личность : моногр. Москва : Академия Естествознания, 2010. 340 с.
Belikov, V. (2010). Obrazovaniye. Deyatel'nost'. Lichnost' [Education. Activity. Personality]. Moscow, Russia : Akademiya Estestvoznaniya.
3. Давыдов В. Виды обобщения в обучении (Логико-психологические проблемы построения учебных предметов). Москва : Педагогика, 1972. 423 с.
Davydov, V. (1972). Vidy obobshcheniya v obuchenii (Logiko-psikhologicheskiye problemy postroyeniya uchebnykh predmetov) [Types of generalization in learning (Logical and psychological problems of building subjects)]. Moscow, USSR : Pedagogika.
4. Даниленко Л. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : монографія. Київ : Логос, 1998. 140 с.
Danylenko, L. (1998). Modernizatsiia zmistu, form ta metodiv upravlinskoii diialnosti dyrektora zahalnoosvitnoi shkoly [Modernization of the content, forms and methods of managerial activity of the director of a secondary school]. Kyiv, Ukraine : Lohos.
5. Загвязинский В. Методология и методы психолого-педагогического исследования : Учеб. пособие для студ. выс. пед. учеб. завед. Москва : Академия, 2005. 208 с.
Zagvyazinskiy, V. (2005). Metodologiya i metody psikhologo-pedagogicheskogo issledovaniya [Methodology and methods of psychological and pedagogical research]. Moscow, Russia : Akademiya.
6. Заніздра Н. Засоби навчальної діяльності студентів. *Вісник КДПУ імені М. Остроградського*. 2009. № 4. С. 163–167.
Zanizdra, N. (2009). Zasoby navchalnoi diialnosti studentiv [Means of educational activity of students]. *Visnyk KDPU imeni M. Ostrohradskoho* – Bulletin of M. Ostrohradskyi KSPU, 4, 163–167.
7. Зеер Э. Личностно-ориентированные технологии профессионального развития специалиста. Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. проф.-пед. ун-та, 1999. 245 с.
Zeyer, E. (1999). Lichnostno-oriyentirovannyye tekhnologii professional'nogo razvitiya spetsialista [Personality-oriented technology professional development specialist.]. Ekaterinburg, Russia : Izd-vo Ural. gos. prof.-ped. un-ta.
8. Зязюн І., Крамущенко І., Кривонос І. Педагогічна майстерність : Підручник / За ред. І. Зязюна. Київ : Вища шк., 1997. 349 с.
Ziaziun, I., Kramushchenko, I. & Kryvonos, I. (1997). Pedahohichna maisternist [Pedagogical skill]. Kyiv, Ukraine : Vyscha shkola.
9. Ильясов И. Структура процесса учения. Москва : Просвещение, 1986. 230 с.
P'yasov, I. (1986). Struktura protsessa ucheniya [The structure of the learning process]. Moscow, USSR : Prosveshcheniye.
10. Кловак Г. Т. Генеза підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах України (кінець XIX – XX століття) : автореф. дис. ... докт. пед. наук. Київ, 2005. 28 с.
Klovak, H. T. (2005). Heneza pidgotovky maibutnoho vchytelia do doslidnytskoi pedahohichnoi diialnosti u vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh ukrainy (kinets XIX – XX stolittia) [Genesis of the future teacher's training in research teaching in higher educational institutions of Ukraine (end of the XIX – XX centuries)] : *Extended abstract of doctor thesis*. Kyiv, Ukraine.
11. Кулюткина Ю., Сухобской Г. Моделирование педагогической ситуаций. Москва : Педагогика, 1981. 120 с.
Kulyutkina, Y. U., Sukhobskoy, G. (1981). Modelirovaniye pedagogicheskoy situatsiy [Modeling pedagogical situations]. Moscow, USSR : Pedagogika.
12. Леонтьев А. Деятельность, сознание, личность. Москва : Политиздат, 1977. 304 с.
Leontyev, A. (1977). Deyatel'nost', soznaniye, lichnost' [Modeling, pedagogical, situations]. Moscow, USSR : Politizdat.

13. Пидкасистый П. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении. Москва : Педагогика, 1980. 240 с.
Pidkasistyuy, P. (1980). Samostoyatel'naya poznavatel'naya deyatel'nost' shkol'nikov v obuchenii [Independent cognitive activity of schoolchildren in training]. Moscow, USSR : Pedagogika.
14. Слостенин В., Исаев И., Шиянов Е. Педагогика. Москва : Издательский центр «Академия», 2013. 576 с.
Slastenin, V., Isayev, I. & Shiyanov, E. (2013) Pedagogika. Ucheb. posobiye dlya stud. vyssh. ped. ucheb. Zavedeniya [Pedagogy]. Moscow, Russia : Izdatel'skiy tsentr «Akademiya».
15. Эльконин Д. Психология обучения младшего школьника. Москва : Знание, 1974. 64 с.
El'konin, D. (1974). Psikhologiya obucheniya mladshogo shkol'nika [The psychology of learning a younger student of the school]. Moscow, USSR : Znaniye.

Sahach O. M.

*PhD in History,
Assistant Professor of Psychology and pedagogy department,
Chernihiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education
of K. D. Ushynskiy*

ACTIVITY ASPECT AS ONE OF THE DETERMINING FACTOR OF THE TEACHER' CONTINUOUS PROFESSIONAL DEVELOPMENT

In the article it was considered the role of the activity factor in the continuous professional teachers' growth. It is highlighted the meaning and the essence of such notions as activity, educational activity, professional activity, research activity; and it is established the correlation of these concepts. It is also revealed that every activity has a purpose and the final result, which is directed to the defined objects and represents the activity of the subjects that enters into social relations.

It is noted that educational activity is the basis and the means of preparation for any other activity. It is indicated that the professional activity of a teacher is characterized by a variety and a variability of conditions, methods and ways that requires continuous development of the creative demonstrations of the pedagogical process. Its component is a research activity which aimed at obtaining new accurate, objective, systemic knowledge. The research activity of the teacher has a creative character and it is an indicator of a high level of his/her pedagogical activity.

These facts prove the idea that the teacher of the modern school should be a creator and a researcher. An educator also should be capable of the analysis, the observation, finding analogies, the generalization, the correction of pedagogical techniques or means. It is noted that the readiness of a teacher for research involves his/her mastering the research skills in the broadest sense of the concept, and it consists of motivational, cognitive and technological components. Motivational component is realized through such qualities of the teacher as responsibility, confidence, sensitivity, tolerance, honesty. The cognitive component is realized through such qualities of the teacher's personality as originality, autonomy, initiative, flexibility, ability to search and build a system of possible actions, ability to comprehend the problem. Modern technologies facilitate the transformation of spontaneous ideas into deliberate search and, in general, are the organizing start for the research activity.

Key words: *activity, educational activity, professional activity, research activity, professional growth.*

*Одержано редакцією 10.03.2019
Прийнято до публікації 17.03.2019*

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор С. О. Жила